

рібно створити умови на рівні 1) держави; 2) навчального закладу; 3) окремої особистості.

Висновки. На державному рівні, крім програмно-нормативних й організаційних основ фізичного виховання, слід більш активно впроваджувати й рекламувати здоровий спосіб життя; висувати до телевізійної реклами певні вимоги для формування ідеології здоров'я; підтримувати будівництво спортивних споруд; видавати у великому обсязі журнали й газети, що стосуються питань фізичного виховання й спорту (як національні, так і зарубіжні; активніше фінансувати наукові дослідження в галузі фізкультури й спорту тощо.

На рівні окремого навчального закладу, крім проведення обов'язкових занять фізкультурою, треба:

- створити умови для регулярних занять видами спорту на вибір студента;
 - забезпечити умови для оволодіння студентами системи валеологічних знань;
 - створювати традиції внутрішньовузівських спортивних змагань з елементами шоу-програм;
 - забороняти паління й продаж алкоголю на території ВНЗ;
 - виховувати морально, психічно й фізично здорове покоління громадян.
- На рівні окремої особистості треба:
- формувати мотиви фізичного самовиховання;
 - освоювати знання, уміння й навички здорового способу життя;
 - підтримувати й розвивати власні фізичні кондиції;
 - підвищувати вимогливість до себе в організації життєдіяльності;
 - тренувати вольові зусилля до систематичних занять фізичними вправами;
 - використовувати для регулювання фізичного стану прості й доступні засоби самооздоровлення (самомасаж, загартовування, аутогенне тренування тощо);
 - упорядкувати статеве життя;
 - звести до мінімуму з перспективою виключення алкоголь, паління.

Література

1. Быков В.С. Педагогическая технология физического самовоспитания учащейся молодежи / В.С. Быков, С.В. Михайлова, С.А. Никифорова // Теория и практика физ. культуры. – 2006. – № 8. – С. 13–16.
2. Концепція розвитку фізичного виховання у сфері освіти в Україні / М.Д. Зубалій, Б.Ф. Ведмеденко, В.І. Мудрік, О.З. Леонов, І.В. Мудрік, І.О. Остапенко, А.І. Савченко // Основи здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 10. – С. 2–3.
3. Присяжнюк С.І. Проблема фізичного виховання студентської молоді України / С.І. Присяжнюк // Основи здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 10. – С. 6–7.
4. Физическая культура студента : учебник / под ред. В.И. Ильинича. – М. : Гардарики, 2003. – 448 с.

КУЛЕШОВА В.В.

ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОГО ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦІВ

Система інженерно-педагогічної освіти є одним з найважливіших чинників у задоволенні цієї потреби, підготовки поколінь до відтворення культурних цінностей. Вирішення цього завдання не може бути забезпечене тільки спеціальною під-

готовкою: освіта стає повноцінною лише в тому разі, коли її зміст визначений виховними цілями.

Виховання майбутнього інженера-педагога, громадянина, фізично й духовно повноцінної людини, професіонала можливо лише в цілісному педагогічному процесі, в умовах інтеграції освітньої установи та педагогічного середовища.

Не можна не погодитись, що від рівня розвитку освітнього середовища вищого навчального закладу залежить рівень затребуваності на ринку його освітніх послуг. Отже, враховуючи чинники сьогодення, ця проблема є актуальною для вирішення.

Мета статті – розкрити ознаки виховного середовища у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Проблема організації виховної роботи в системі загальної освіти знайшла відображення у працях С. Батишева, А. Белкіна, А. Беляєва, В. Безрукової, І. Шаповалової та ін.

У нових умовах особливо актуальним стає завдання інтеграції окремих напрямів виховання, забезпечення цілісності педагогічного процесу. Особливо важливим це завдання має для вищих навчальних закладів інженерно-педагогічного профілю.

Виникають суперечності:

- між рівнем вимог до особистості фахівця інженерно-педагогічного профілю, що підвищується, і реальним статусом виховання в суспільстві, в освітніх системах;
- між потребою у формуванні цілісної особистості й реальними умовами педагогічного середовища;
- між рівнем наукової, нормативної забезпеченості системи педагогічного управління та рівнем розвитку самоврядування, ступенем його організаційного забезпечення.

Розвиток виховання в системі освіти визначається його найважливішою метою – формування особистості громадянина, що орієнтована на традиції вітчизняної та світової культури, на сучасну систему цінностей і потреб сучасного життя, здатна до активної соціальної адаптації в суспільстві й самостійного життєвого вибору, трудової діяльності та продовження професійної освіти, самоосвіти, самоудосконалення.

При визначенні стратегії розвитку виховання в нових умовах необхідним є формування освітньо-виховного середовища в інженерно-педагогічному ВНЗ – моделювання виховного простору особистості, сім'ї, науково-педагогічного колективу. В умовах інженерно-педагогічної освіти не тільки здійснюється підготовка кадрів, а й створюються умови для подальшого просування особистості в системі освіти.

Аналіз теорії та практики дав можливість визначити такі продуктивні засоби оптимізації розвитку виховання:

- розвиток студентського самоврядування;
- використання можливостей післядипломної освіти;
- розвиток дозвіллевої діяльності як особливої сфери життєдіяльності молоді, що вчиться, і функціонування молодіжної субкультури;
- вивчення та поширення передового досвіду, використання педагогічного потенціалу регіону.

На рівні держави рекомендується застосовувати спеціальний комплекс заходів:

- оптимізація нормативної, організаційно-методичної бази виховання у вищих навчальних закладах;

- приведення у відповідність компонентів виховного процесу (розробка змісту, форм і методів виховання, адекватних функціям профілю вищого навчального закладу);
- розробка моделі фахівця;
- створення виховного середовища, організація й управління позанавчальною діяльністю;
- розробка відповідного науково-методичного забезпечення;
- узагальнення й поширення досвіду виховної роботи у вищих навчальних закладах.

Однією з найважливіших умов досягнення успіху у виховній роботі є забезпечення цілісності педагогічного процесу, що вимагає відмови від фрагментарності виховної діяльності, подолання негативних наслідків так званої роботи за “окремими напрямками”. На відміну від функціонального підходу, принцип цілісності вимагає забезпечення єдності виховання в навчальній, науково-інформаційній і позанавчальній діяльності.

Цілісно-функціональний підхід засновано на єдності всіх видів діяльності, виховних заходів. Проте це не виключає, а навпаки, передбачає виділення провідного напрямку діяльності, що зумовлено профілем навчального закладу, іншими регіональними особливостями [1, с. 112].

Цей підхід необхідно враховувати при підготовці фахівців інженерно-педагогічного профілю.

Виховання у вузькому значенні, з точки зору І. Харламова, – це специфічний процес формування соціальних і духовних відносин [3]. Цілісна й гармонійна особистість може формуватися в цілісному педагогічному процесі. Проте, попереджають учені, цілісний педагогічний процес не зводиться до єдності процесів навчання й виховання (не може розглядатися як єдність процесів розумового, естетичного, трудового й інших видів виховання).

Цілісність – це внутрішня якість, що досягається реалізацією єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій, цілей педагогічного процесу, а також єдністю відносного самостійних процесів – компонентів: діяльність педагога, педагогічна взаємодія, самовиховання.

В умовах студентського життя зростає роль студента як суб’єкта педагогічного процесу: він активний, самостійно вибирає життєвий шлях, ціннісні орієнтації. Аналіз виховного процесу у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі (Українська інженерно-педагогічна академія) переконав, що особливістю соціалізації й виховання є поєднання двох стратегій:

- стратегії дії на особистість студента з метою формування потрібних вихователів, навчальному закладу, суспільству якостей;
- стратегії створення умов для саморозвитку особистості в ході вузівського навчання. Чим старше студент, тим більшої актуальності набуває друга стратегія – створення умов, створення виховного середовища.

У навчальних закладах вибір стратегії виховання детермінується завданнями профілю освіти: формуванням професійних інтересів, мотивів, схильностей, складове ядро професійної спрямованості особистості фахівця. У зв’язку із цим завданням професорсько-викладацького колективу інженерно-педагогічного ВНЗ є надання допомоги молодим людям у розвитку таких якостей, як відповідальність, дисциплінованість, академічна мобільність, толерантність, патріотизм і громадянськість.

Іншим завданням є обмін особистісними сенсами в процесі педагогічної взаємодії, розкриття перед молодістю широкого поля вибору, допомога йому у формуванні індивідуального стилю діяльності, досвіду з досягнення життєвого успіху.

Таким чином, сутність виховання полягає у створенні сприятливих можливостей для саморозвитку й самовиховання людини шляхом розкриття перед нею поля можливих виборів і їх наслідків, тому що остаточне рішення й відповідальність за нього повинен приймати сам вихованець. Потужним чинником, що впливає на педагогічний процес, є навколишнє середовище.

У педагогічному аспекті сутність, зміст понять “виховне середовище”, “освітнє середовище”, “соціально-психологічне середовище” розглядаються в працях В. Бочарової, Л. Буєвої, В. Гурова, І. Кона, А. Мудрика, А. Петровського, Л. Рубіної. З погляду соціології, під середовищем розуміють суспільні, матеріальні й духовні умови його існування та діяльності, що оточують людину. Середовище в широкому значенні (макросередовище) охоплює суспільну систему в цілому. У вузькому значенні (мікросередовище) включає безпосереднє оточення людини – сім'ю, навчальний колектив, мікрогрупа [4–6].

Соціальне середовище надає вирішальну дію на формування й розвиток особистості. Водночас під впливом діяльності людини воно змінюється. Соціально-освітнє середовище – це сукупність просторів, у яких здійснюється життєдіяльність людини: освітній, соціальний, наочний, особистісний, екологічний, економічний, дозвіллевий. Відповідно до цих просторів можна говорити про середовище як системну єдність. Основні функціональні ознаки соціально-освітнього середовища – її гуманітарний, розвивальний характер. Проте, щоб ці ознаки змогли виявитися, соціально-освітнє середовище має бути спроектовано, добре організовано й навіть побудовано.

Аналіз праць науковців дав змогу виділити *такі ознаки середовища*:

- реальність, об'єктивність, наявність різноманітних чинників, що впливають на особистість;
- наявність стійкої сукупності речових і особистісних елементів, що оточують соціальний суб'єкт, і тих, що безпосередньо впливають на процес його соціалізації й індивідуалізації;
- активність, відкритість середовища, комплексний характер;
- керованість, динамізм, єдність тенденції до стабільного функціонування й інноваційного розвитку.

Л. Рубіна стосовно освітньої установи до елементів середовища включає: саму освітню установу, її підрозділи, громадські організації, об'єднання. Освітнє середовище включає також особистісні елементи: стан культури міжособистісних відносин, ціннісні орієнтації соціальних суб'єктів, що є суб'єктами педагогічного процесу, їхню соціокультурну діяльність (спрямованість, обсяг, результативність). Слід враховувати і спектр відносин з позиції викладача: викладач – студент; викладач – колега; викладач – адміністрація; викладач – обслуговуючий персонал, а також з позиції учня: студент – викладач; студент – студент; студент – адміністратор; студент – працівник допоміжної служби.

Виховне середовище освітньої установи можна розглядати одночасно у двох вимірюваннях: діяльнісно-комунікативному й соціально-психологічному.

Перше включає речові елементи середовища і їхнє функціонування, друге (наприклад, взаємодія “викладач – студент”) розглядається за параметрами: спря-

мованість (навчання, виховання), обсяг (кількість навчального й позанавчального часу спілкування), результативність (рівень знань).

Психологія середовища передбачає визначення “просторової структури”: територіальність (визначення місць для роботи й відпочинку, позначення свого місця для кожної групи); персоналізація середовища (можливість залишити індивідуальний відбиток на своєму оточенні та самостверджуватися в цьому середовищі). Співпраця розуміється як взаємозалежна духовна спільна діяльність у комфортних для всіх учасників умовах. Комфортність, гуманістичний характер цього середовища багато в чому залежить від рівня загальної й педагогічної культури. Педагогічна культура включає такі структурні елементи: компетентність, професіоналізм, виконавську дисципліну, ініціативність, ввічливість, а також комунікативність, психологічний такт.

Посилення педагогічного потенціалу середовища, що гуманізовано пов’язано з реалізацією вимог особистісно орієнтованого підходу (Є. Бондаревська, Н. Нікандров, В. Серіков, І. Якіманська та ін.).

Зміст освіти, виховання не може обмежуватися тільки підготовкою вихованців до життя, необхідно надавати більшого значення формуванню людини, сприйняття нею себе, свого образу, потенціалу, гідності.

Є. Бондаревська вважає, що лише за наявності гуманізованого середовища можна запобігти масовим явищам дезадаптації, підвищенню рівня тривожності, агресії. Освітня установа повинна розвиватися як центр культури, гуманітарної допомоги, захисту й підтримки кожної особистості. Для цього необхідні спеціальні заходи зі створення культурно-виховного середовища, у якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації та її культурний саморозвиток, і здійснення соціально-педагогічного захисту, допомоги та підтримки кожного учня в його адаптації до соціуму й життєвого самовизначення. [1, с. 44].

Найбільш характерними ознаками такого середовища є:

- культивування сім’ї як провідної умови й чинника виховання;
- моральний характер відносин як основи життя людей, змістом якого стають такі цінності, як любов, милосердя, толерантність, пошана, гідність, оптимізм;
- культуротворчий характер життя людей, що заснований на збереженні й продовженні культурно-історичних традицій, турботі про екологічне благополуччя;
- ставлення до освітньої установи як частини середовища, що прагне гармонії із середовищем, співпраці з нею.

Підтримуємо автора та вважаємо пріоритетним для вищих навчальних закладів створення та формування гуманізованого середовища.

Одним із способів подолання роз’єднаності освітніх установ, їх відокремлення, ослаблення їх виховного потенціалу (орієнтація на знання, абсолютизація спеціальної підготовки) є інтеграція освітнього середовища, соціокультурного простору: створення навчально-науково-педагогічних комплексів. Посиленню інтеграційних процесів має слугувати створення регіонального цілісного культурно-освітнього простору. Єдність, цілісність забезпечується загальним розумінням всіма учасниками педагогічного процесу цінностей і цілей освіти, завдань освітньо-виховної діяльності, загальних принципів оновлення змісту й технологій освіти.

Поняття “середовище”, “простір” не виключають, а навпаки, передбачають можливість перетворення освітніх установ на соціокультурні центри (залежно від профілю, територіального розташування, наявності кадрів, інфраструктури). Наприклад, екологічного центру, центру творчості, центру громадянського виховання.

Таким чином, єдиний освітній простір – це територіально позначене соціокультурне середовище, у межах якого відбувається формування цілісної особистості як результат діяльності цілісної, особистісно орієнтованої освітньої системи [1, с. 204].

На рівні окремої освітньої установи (внутрішній освітній простір) культуровідповідний підхід вимагає створення нових структур і дисциплін – полідисциплін, що формують міждисциплінарну свідомість, при якій історію науки й культури слід висвітлювати в єдиному пізнавальному контексті, що змодельований на широкій пізнавальній основі.

Система освіти, перш за все, формує людину культури, що є базою його професійної культури. Це означає, що спеціальна освіта будується в контексті культури, на розумінні залежності професійного успіху в кар'єрі, успіху в діяльності від рівня культури. Освітні системи з урахуванням профілю підготовки повинні розробляти модель випускника. Така модель має включати такі компоненти: професійна спрямованість; професійна компетентність; комплекс соціально значущих і професійно важливих якостей, психодинамічні властивості, якості.

Найбільш складною характеристикою, як відзначають дослідники, є особистісна характеристика моделі фахівця: її світоглядні установки, орієнтуючи на виконання певної соціальної функції (рівень соціальної зрілості, особистісна система цінностей і пріоритетів, наявність ділових якостей, морально-етичні засади).

Необхідно також враховувати значущі якості, якими має володіти випускник вищого навчального закладу: відповідальність, сумлінність, толерантність, здатність долати конфлікти, комунікативність тощо.

Специфіка вищого навчального закладу накладає свій відбиток на модель фахівця, додаючи певних штрихів до характеру особистості, пов'язаних з особливостями професії: наприклад, спостережливість, посидючість, охайність, гарна пам'ять тощо. Проте, щоб процес формування був цілеспрямованим, потрібна виховна робота.

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти вищі навчальні заклади виявилися неготовими до роботи зі студентською молоддю, не змогли вчасно зорієнтуватися й відійти від традиційних стереотипів.

Умови, що змінилися, потребують переосмислення стратегії виховання, використання нових технологій і методів у цій галузі.

Таким чином, стратегія організації виховання в навчальному закладі базується на єдності, перш за все, двох підходів: особистісно орієнтованого й середового.

Технологічні аспекти організації виховання передбачають урахування як детермінанти соціальних і психовікових особливостей студентів.

У навчальній діяльності виховання й розвиток особистості досягається за допомогою змісту дисциплін, які вивчають.

“Проективна освіта” передбачає формування освітнього середовища відповідно до запитів того, хто навчається, завдань, які він ставить перед собою за логікою своїх інтересів, відповідно до особистісних освітніх потреб.

Отже, освіта й виховання – це проекція особистості на середовище, формування середовища відповідно до соціально-психологічних, особистісних особливостей студентів.

У вищому навчальному закладі є можливості для проектування майбутнього професійного розвитку. Об'єктами проектування є: професійні інтереси, мотиви, цінності (професійна спрямованість); професійна компетентність; професійно важливі якості; уміння й навички.

У проектуванні професійного розвитку важливе значення має професійне самовиховання. Професійне самовиховання означає не тільки розвиток спеціальних знань, умінь і якостей. Воно передбачає вдосконалення багато інших, неспецифічних для цієї професії, але професійно значущих якостей особи стості (морально-естетичних, особливостей психічних процесів – емоційність, жвавість уяви) і проходить економніше, якщо студент вже мав певний досвід самовиховання в шкільні роки. На жаль, таких студентів небагато. Тому так важливо, щоб для педагогів вищого навчального закладу основним завданням постала проблема організації й керівництва студентською самоосвітою з першого до випускного курсу.

Проектування виховного середовища здійснюється на рівні навчального закладу і на місцевому рівні.

Проектування виховного середовища на рівні навчального закладу передбачає проектування виховної системи й виховного процесу.

Аналіз виховного процесу у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі дав змогу визначити особливості в змістовно-функціональному аспекті управління виховною роботою:

- проведення культурно-масових, фізкультурно-спортивних, науково-просвітницьких заходів, організація дозвілля студентів;
- створення й організація роботи творчих, фізкультурних і спортивних, наукових об'єднань та колективів, об'єднань студентів і викладачів за інтересами;
- організація громадянського й патріотичного виховання студентів;
- організація роботи з профілактики правопорушень, наркоманії й ВІЛ-інфекції серед студентів;
- вивчення проблем студентства й організація підтримки, консультаційної допомоги;
- організація науково-дослідної роботи студентів у позанавчальний час;
- пропагування фізичної культури та здорового способу життя;
- сприяння роботі студентських громадських організацій, клубів і об'єднань;
- інформаційне забезпечення студентів, підтримка й розвиток студентських засобів масової інформації;
- наукове обґрунтування існуючих методик, пошук і впровадження нових технологій, форм і методів позанавчальної діяльності;
- створення системи морального й матеріального стимулювання викладачів і студентів, що беруть активну участь в організації виховної роботи.

Організація управління здійснюється на трьох рівнях: на рівні вищого навчального закладу; на рівні факультету, кафедри; на рівні нових структурних підрозділів.

На сучасному етапі розвитку виховної системи у вищому навчальному закладі набуває вагомого значення діяльність кураторів студентських груп. Куратори академгруп об'єднані інститутом кураторів, що виконує організаційну та координаційну функції.

Основними напрямками діяльності кураторів є:

- знайомство студентів з організацією навчального процесу, статутом вищого навчального закладу, правилами проживання в гуртожитку, правилами внутрішнього розпорядку, правами та обов'язками студентів;
- створення студентського колективу, робота з формування активу групи;
- робота з адаптації студентів у системі навчання у вищому навчальному закладі;

- створення атмосфери доброзичливих відносин між викладачами та студентами;
- координація активу групи в організаційній роботі, у розвитку студентського самоврядування.

Діє Студентський Сенат, до якого входять представники всіх факультетів.

Цей орган є проміжною ланкою між адміністрацією й студентськими колективами.

Педагогічне середовище проектується та координується за допомогою міжвузівських центрів, а також координується адміністрацією міста й області (Харківської).

Висновки. Таким чином, педагогічне проектування організації, змісту, управління виховною діяльністю, зміцнення зв'язків взаємодії з навколишнім середовищем дає змогу надати освітній установі статусу педагогічного та культурного центру, що відіграє системоутворювальну роль у регіональній системі соціалізації, виховання й розвитку особистості студентів.

Подальшої розробки та дослідження потребує формування сприятливого виховного середовища в інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Література

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д : Издательство РГПУ, 2000. – 352 с.
2. Лихачев Б.Г. Педагогика : курс лекций / Б.Г. Лихачев. – М. : Прометей, 1992. – 528 с.
3. Чиркин В.Е. Общечеловеческие ценности и Российское право / В.Е. Чиркин // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 70–78.
4. Бочарова В.Г. Педагогика отношений в социуме. Перспективная альтернатива / В.Г. Бочарова. – М., 1991.
5. Кон И.С. Психология ранней юности. Книга для учителя / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Мудрик А.В. Социализация и воспитание / А.В. Мудрик. – М., 1997. – 96 с.
7. Савина Н.В. Педагогическая система как интегративное понятие / Н.В. Савина // Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. – Екатеринбург : СИПИ, 1992. – Вып. 3. – С. 23–37.
8. Ильин Г. Проектное образование и становление личности / Г. Ильин // Высшее образование в России. – 2001. – № 4. – С. 85–92.

КУРІННА А.Ф.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У постіндустріальному, інформаційному суспільстві проблема комунікації є однією з найважливіших. Особливо це стосується освітньої сфери, покликаної забезпечити підготовку людини до життя у світі різноманітних зв'язків, відносин, комунікативних можливостей. Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією в професійній педагогічній діяльності.

У нових соціально-економічних умовах відбувається переосмислення ролі знань, у тому числі в житті дорослої людини. Природно, що нові цінності знань потребують нових підходів до їхнього освоєння в системі підвищення кваліфікації. Освіта дорослих має свої особливості, що сильно відрізняють її від шкільної або вузівської освіти. Практика показує, що дорослі вчаться не гірше, ніж діти або сту-